

О.Г. ФРОЛОВА

докт. юрид. наук

Національний університет внутрішніх справ

УДК 343.9

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОСТІ У ВИСОКОРОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

На основі огляду зарубіжних літературних джерел надана загальна характеристика злочинності у високорозвинених країнах світу.

Як вважаємо, не можна ефективно боротися зі злочинністю у власній країні, ігноруючи досвід такої боротьби у інших високорозвинених країнах світу. Особливого значення набуває таке дослідження саме у перехідний період під час становлення України як суверенної демократичної і правової держави. У свою чергу, неможливо достатньо глибоко дослідити, зрозуміти і усвідомити досвід боротьби зі злочинністю у високорозвинених країнах світу, використати його досягнення для вдосконалення боротьби зі злочинністю у власній країні і підвищення її ефективності без вкрай необхідних для цього знань загальної характеристики та особливостей злочинності у цих країнах.

У Україні дослідженнями стану і проблем світової злочинності та караності злочинів за кордоном за різних часів займалися багато видатних вчених і практиків. Широко відомі друковані праці з цих проблем Л.В. Багрій-Шахматова, О.М. Бандурки, В.В. Голини, І.М. Данишина, О.М. Дзужки, А.П. Закалюка, А.Ф. Зелінського, О.М. Костенка, О.Г. Кулика, І.П. Лановенка, П.П. Михайленка, В.В. Скибицького та багатьох інших. Однак, злочинність постійно зростає, змінюється і ускладнюється, з нею змінюються і ускладнюються й показники злочинності та їх динаміка, що викликає необхідність у їх вивченні для вдосконалення заходів протидії злочинності та боротьби з нею.

Експерт асоційованого з ООН Європейського інституту (HEUNI) із аналізу світової злочинності, професор, доктор юридичних наук В.В. Лунсєв, став лауреатом Державної премії Російської Федерації в області науки і техніки за цикл праць, що розкривають світові, регіональні та російські тенденції злочинності ХХ століття, а також на зламі століть і початку ХХІ століття. В своїй роботі він, ретроспективно оцінюючи стан і розвиток злочинності у різних країнах світу та прогножуючи її динамізм у майбутньому під впливом соціальних, економічних, правових, політичних та інших причин й різноманітних криміногенних умов і обставин, що постійно змінюються, констатував і вірогідно довів загальну тен-

денцію її неухильного зростання та підвищення ступеню суспільної небезпеки. На його думку, зростання злочинності у світі за умов одночасного зниження караності злочинців розглядається "як кримінологічески значимые признаки отставания социально-правового контроля от интенсивно растущей преступности, как желаемая гуманизация уголовного правосудия и как нежелательное ослабление борьбы с преступностью» [1]. Світ демократизується, але не встигає компенсувати цей позитивний рух підвищенням свідомої дисципліни і самодисципліни людей.

Економічні, політичні і соціальні процеси зближення високорозвинених закордонних держав, що почали спостерігатися з 90-х років минулого століття, не призвели до істотного вирівнювання рівня злочинності у цих країнах. Так, наприклад, внесок кожної із країн сімки в так названу загальносвітову цифру злочинності неоднаковий - кількість злочинів, які щорічно скоюють і реєструють тільки у США, в середньому більше, ніж у ФРН, Англії, Франції та Японії, разом узятих [1, с.14-50].

Різноманітна і динаміка злочинності в цих країнах та її коефіцієнти. Найбільші коливання злочинності, як у бік зростання, так і зниження мали місце в Англії і США. Наприклад, якщо в 80-і роки минулого століття щорічне зростання злочинності в Англії складало біля 5 %, то з 90-х років воно дорівнює 15 %. Тому зараз рівень злочинності в Англії є найвищим серед високорозвинених держав, і майже на 60 % перевищує відповідний показник США.

Відносно стабільним, із тенденціями незначного росту, є рівень злочинності у Японії. Загалом, у середньому щорічні темпи зростання або зниження злочинності у високорозвинених закордонних державах, як правило, не перевищують 2-4 %, цей показник закордонними кримінологами оцінюється позитивно, оскільки незначні коливання рівня злочинності дозволяють без прийняття різного роду надзвичайних заходів планомірно реалізувати довгострокові і поточні профілактичні програми [1-7].

Багато спільних рис відмічається у структурі злочинності високорозвинених країн. Переважають тут, як завжди, злочини проти власності з питомою вагою у загальній структурі злочинності від 70 % у ФРН до 90 % у Японії. Але динаміка цих злочинів не скрізь однакова. Наприклад, у США і Англії більш швидкими темпами зростає частка насильницьких злочинів при зниженні майнових, у Японії і ФРН - навпаки. Практично повсюдно в структурі майнових злочинів переважають крадіжки. На американському континенті - це в основному прості крадіжки, крадіжки автотранспортних засобів. У Європі питома вага кваліфікованих крадіжок вище. У Японії переважна частина крадіжок - це крадіжки з прилавоків, викрадення велосипедів.

Частка насильницьких злочинів у загальній структурі злочинності, як правило, найменша в Японії - біля 2 %, і найвища в США - 11 %. В європейських країнах найбільш високі показники насильницької злочинності у загальній структурі злочинності переважно спостерігаються в Англії - біля 5 %. Серед цих злочинів 70-75 % складають насильницькі дії по відношенню до особистості, 17 % - пограбування, 11 % - статеві злочини. Близько 90 % насильницьких злочинів проти особистості в Англії - це незначні тілесні ушкодження, які нанесені у бійках. Кількість вбивств в Англії, як правило, не перевищує 700 чоловік, що в 30-40 разів менше, ніж у США, і в стільки ж разів більше, ніж у Японії. Найбільш криміногенними групами населення у високорозвинених закордонних країнах переважно є іноземні робітники.

Починаючи з 90-х років істотні зміни кількісних і якісних показників та характеристик злочинності відбулися у ФРН, та були обумовлені об'єднанням Західної і Східної Німеччини. Після цього у ФРН у середньому щорічно відбувається біля 5,5 млн. злочинів, 10 % з них припадає на східні землі. Коефіцієнт злочинності в східних землях наближається до 4000, у західних землях цей показник коливається у межах 6000-7000. За роки після об'єднання країн рівень злочинності у західних землях зростає на 3-4 % у рік, а в східних землях кількість злочинів майже потроїлася. Особливо помітно зросло число тяжких злочинів і розбійних нападів. Починаючи з 1992-1993 років ситуація зі злочинністю у ФРН дещо стабілізувалася, а злочинність у східних землях одержала риси усе більшої подібності зі злочинністю у західних землях. Менш оптимістичні прогнози по відношенню до злочинності іноземців, які у ФРН, наприклад, скоюють понад 25 % усіх злочинів, у тому числі: 35 % усіх розбоїв, звалтувань і пограбувань, 30 % - вбивств, стільки ж крадіжок при обставинах, що обтяжують. Третина іноземців є турки, що займаються у ФРН наркобізнесом.

На відміну від західних земель, у східних злочини частіше скоюють не іноземці, а проти іноземців. Прояв ворожості по відношенню до іноземців із боку східних німців нерідко поєднується з антисемітизмом. На думку багатьох німців, у них не було би серйозних проблем із злочинністю, не будь у країні такої великої кількості

робітників із Туреччини, польських туристів, що незаконно проникли у країну, в'єтнамців і мозамбікців. Що ж стосується громадян, які прибули в Німеччину з Росії та колишніх республік СРСР, то частина з них утворила значні мафіозні угруповання, що займаються торгівлею зброєю і наркотиками, рекетом, найманими убивствами тощо. Мафіозні організації з Росії володіють декількома підставними фірмами, які займаються незаконною торгівлею і таке інше.

Разом із тим, базуючись на даних про стан злочинності неповнолітніх, та на їх основі оцінюючи у країнах із високорозвинутою ринковою економікою перспективи змін злочинності у майбутньому, можна сподіватись на краще. Наприклад, за останні десятиріччя у цілому дещо стабілізувався, а в ряді країн світу із високорозвинутою ринковою економікою навіть і знизився рівень злочинності неповнолітніх, що у майбутньому може викликати певне зниження рівня загальної злочинності. Разом з тим, подекуди злочини неповнолітніх і молоді досягли вже позначки, що наближається до 60 % від всієї зареєстрованої злочинності.

На нашу думку, сприятливо позначиться на значеннях рівня злочинності й процес збереження відносної жорстокості покарання по відношенню до осіб, які вчинюють насильницькі та тяжкі майнові злочини. З метою попередження зростання злочинності розробляються спеціальні заходи контролю за виїздом із країн з нестабільною економічною і політичною ситуацією. Багато уваги приділяється підвищенню рівня технічного оснащення поліції, активно впроваджуються в практику електронні системи захисту майна громадян, усе більшою підтримкою став користуватися розвиток приватних правоохоронних служб. Наприклад, у США число співробітників у приватних поліцейських службах зрівнялось із кількістю поліцейських у федеральних і штатних поліцейських органах.

У ряді високорозвинених країн поліпшуються показники розкриття злочинів, при цьому пріоритети віддаються удосконаленню роботи із розкриття тяжких злочинів проти життя і здоров'я громадян. Це сприяє зростанню авторитету правоохоронних органів серед населення, що виявляє велику активність і готовність до співробітництва з поліцією. Так, у ФРН рівні розкриття складають відповідно: убивств - 87 %, нанесення тяжких тілесних ушкоджень - 88 %, злочинів, пов'язаних із наркобізнесом - 95 %.

З приводу впливу раніше нами означеного економічного і соціального розвитку на зростання або зниження злочинності у сучасній західній кримінології існує декілька теорій. Коротко розглянемо їх.

Теорія кримінально-статистичного регулювання рівня злочинності, відповідно до якої статистичне зростання злочинності у ряді високорозвинених країн відбувається за рахунок підвищення соціальної активності населення, зростання так званої "чутливості" населення до злочинів і бажання повідомляти про вчинені злочини

у поліцію. Це зменшує латентну злочинність і скорочує так звану "темну цифру" злочинності, кількість прихованих злочинів, і відповідно зростає кількість злочинів, зареєстрованих поліцією.

Економічна теорія зростання злочинності, сутність якої полягає у тому, що науково-технічний прогрес сприяє зростанню добробуту далеко не всіх прошарків суспільства. Такі інфраструктури, як медицина, освіта, соціальне забезпечення, будівництво обходять своєю увагою малозабезпечених громадян, котрі й стають від того більш криміногенними. Реальне підтвердження на практиці ця теорія найбільш часто знаходить по відношенню до осіб, які скоюють злочини проти життя і здоров'я та майнові злочини.

Теорія можливостей - уперше була сформульована на конгресі ООН по боротьбі зі злочинністю і правопорушеннями у 1988 р. Згідно з нею високий рівень життя у ряді країн Західної Європи та США породив разом з тим і зростання можливостей для вчинення окремих видів злочинів. Наприклад, різкий зріст злочинності у сфері економіки в окремих країнах значною мірою був породжений певним спрощенням ділових відносин і контактів, специфікою матеріальних ресурсів, а також недоліками електронних систем контролю. Так, у середині 80-х років минулого століття у багатьох високорозвинених країнах основним засобом розрахунку стали не готівка, а кредитні картки. Цей спрощений шлях розрахунків породив проте й численні шахрайські операції з ними. Лише пошук і застосування додаткових технічних засобів захисту кредитних карток, встановлення більш удосконалених електронних засобів контролю дозволили значно зменшити кількість злочинів подібного роду.

Демографічна теорія пов'язана з теорією молодіжної субкультури. У період інтенсивного соціально-економічного розвитку підлітки і молодь, знаходячись у психологічній, матеріальній, соціальній та іншій залежності від дорослих, нерідко зовнішньо сприймаються за своїми суто фізичними даними практично усіма оточуючими, як дорослі. Насправді ж ці молоді люди за своєю суттю переважно залишаються ще дітьми, які за рівнем свого розвитку сповідують ще дитячо-підліткові і далеко об'єктивно не виважені й незрілі ідеали в спорті, музиці та в інших сферах життя, разом з тим нерідко протиставляючи себе оточуючим. У той же час, на жаль, самі дорослі за різних причин і обставин нерідко втрачають контроль над підлітками. Все це сприяє злочинності серед підлітків і молоді, які створюють певну криміногенну групу населення.

Автори *теорії позбавлень* вважають, що у даний час у світі відбуваються корінні зміни ціннісних орієнтацій громадян. При різкому покращенні життя і підвищенні його рівня для певних прошарків населення, паралельно відбувається зубожіння інших. Надії на можливість здійснення життєвих планів за рахунок чесної праці, підвищення фахового рівня і таке інше, нерідко на практиці не виправдовуються. Престижними стають посади і місця

роботи, що приносять нетрудові прибутки. Незбутні чекання законним шляхом розв'язати свої проблеми штовхають певну частину громадян на вчинення протиправних дій, у тому числі і злочинів.

Теорія аномії-синномії пояснює зростання злочинності у період соціальних і економічних змін як результат сутичок різних груп населення із різноманітним статусом свого розвитку. В ідеалі такі конфлікти повинні вирішуватися мирним шляхом і практично безконфліктно, а індустріалізація, урбанізація та інші, істотно змінюють спосіб життя людей і особливості їх поведінки. Ці процеси можуть у низці несприятливих ситуацій призвести до аномії, тобто дезінтегрованості цінностей, соціальної дезорганізації і виникненню специфічних молодіжних субкультур. Наявність традиційних і нових, навіть і прогресивних норм та зразків поведінки у суспільстві, що розвивається і змінюється, може спровокувати конфлікти, які не повинні ані придушуватися, ані вирішуватися насильницьким шляхом. Конфліктуючі цінності повинні бути мирним шляхом соціально інтегровані та скоординовані. Такий мирний процес, що веде до соціальної згуртованості, консенсусу цінностей і до спільних та узагальнених норм (синномія), потребує на практиці нерідко значних витрат певних зусиль на шляху виробки таких спільних та узагальнених норм, їх практичного впровадження і застосування.

З названих теорій, на думку західних кримінологів (наприклад, Г. Шнайдера, ФРН), найбільш прийнятною для пояснення впливу соціального і економічного розвитку на злочинність є теорія аномії-синномії у поєднанні з теорією кримінально-статистичного регулювання рівня злочинності.

Практичне підтвердження правильності теорії про вплив економічного та соціального розвитку на злочинність найбільш чітко виявляється в країнах із економікою, що швидко розвивається. Наприклад, у Китаї швидкий економічний ріст призвів до істотної модифікації економічного і соціального життя. Там зросла мобільність суспільства; перестали функціонувати комітети та общини, що здійснювали неформальний контроль, змінилася традиційна структура великих міст, де тепер стали переважати будинки-гіганти, у яких жителі, як правило, перестали знати один одного і, природно, спілкування між ними стало мінімальним. У результаті, як вважають кримінологи, зросла ймовірність вчинення крадіжок. Практика підтвердила цей теоретичний висновок - кількість квартирних крадіжок у великих містах протягом останніх років зросла на 65 %.

Підсумовуючи сказане, підкреслимо, що дослідження загальної характеристики злочинності у високорозвинених країнах світу є тільки першим кроком на шляху до усвідомлення досвіду боротьби зі злочинністю у цих країнах, другим таким кроком є вивчення особливостей злочинності в окремих найбільш розвинутих країнах світу, що і буде зроблено нами далі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лунеев В.В. Преступность XX века: Мировой криминологический анализ. –М.: НОРМА, 1999. –459 с.
2. Криминология: Учебник /Под общ. ред. А.И. Долговой –М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999.
3. Криминология: Учебник /Под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. –М.: Юрист, 1995.
4. Криминология: Учебник /Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. –М.: Изд-во БЕК, 1998.

5. Crime Trends and Criminal Justice Operations at the Regional and Interregional Levels. –New York, 1993

6. Results of the Fourth United National Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems. Interim report prepared by the Secretariat. A/CONF. 169/15. 20 Dec. 1994

7. Profiles of Criminal Justice Systems in Europe and North America HEUNI. –Helsinki, 1995.

Надійшла до редакції 23.06.2003

ФРОЛОВА Е.Г. ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕСТУПНОСТИ В ВЫСОКОРАЗВИТЫХ СТРАНАХ МИРА

На основе обзора зарубежных литературных источников представлена общая характеристика преступности в высокоразвитых странах мира.

FROLOVA E.G. THE GENERAL CHARACTERISTIC OF CRIMINALITY IN THE ADVANCED COUNTRIES OF THE WORLD

On the basis of the review of foreign references the general characteristic of criminality in the advanced countries of the world is given.

В.Ю. ШИЛЬНИК

Національний університет внутрішніх справ

УДК 351.95

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Визначено адміністративний процес як врегульовану адміністративно-процесуальними нормами діяльність органів виконавчої влади, зміст якої складає розгляд і вирішення індивідуальних адміністративних справ, що виникають у сфері державного управління, в порядку реалізації завдань і функцій виконавчої влади.

Одним з ключових понять адміністративного права є поняття “адміністративний процес”, яке завжди привертало увагу науковців, а його розуміння віддзеркалювало домінуючі уявлення про сутність і призначення адміністративного права і державного управління. Варто звернутися до робіт минулих років, аби пересвідчитися, які зрушення відбулися з тих часів в розумінні цього явища [1-4]. У історичному плані відомо три основні підходи до поняття адміністративного процесу. Перший з них, започаткований Г.І. Петровим та С.С. Студенікіним, ґрунтується на широкому визначенні адміністративного процесу як сукупності певних процесуальних правил, на підставі яких здійснюється виконавчо-розпорядча діяльність. Другий підхід, обґрунтований Ю.М. Козловим, В.Д. Сорокіним, О.Є. Луньовим, базується на тому, що адміністративний процес -

це порядок правозастосовчої діяльності органів державного управління. А представники третього підходу, Н.Г. Саліщева, О.І. Іванов та інші, визначають адміністративний процес як порядок застосування заходів адміністративного примусу [5, с.2].

Українська наукова думка поступово відмовляється від широкого розуміння адміністративного процесу як реалізації будь-якої матеріальної адміністративної правової норми. Правильніше щодо управлінського процесу, на думку О. Крупчана, вести мову про порядок спільної реалізації приватними особами, органами, посадовими особами своїх статусів та порядок вирішення спорів щодо їх порушення [6, с.84]. Саме наголос на правозастосуванні дозволяє заперечити твердження про “нероздільність” матеріальної та процесуальної сторони позитивної управлінської діяльнос-